

Міністерство освіти та науки України
Відділ освіти
Теребовлянської районної державної адміністрації
Районний методичний кабінет

Матеріали
з досвіду роботи вчителя
української мови і літератури
Теребовлянської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №1
Твердун Наталії Степанівни

ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ І В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

У педагогічній практиці ми розрізняємо здібності учнів, їхні знання, вміння та навички. Бувають випадки, коли учень вчиться добре або задовільно, хоч при його здібностях він міг би вчитися набагато краще. Інший учень може не відзначатися такими здібностями, але завдяки своїй систематичній і наполегливій роботі досягає високого рівня знань, умінь і навичок. Тому, оцінюючи успіхи окремих учнів у навчанні, ми повинні зважати на те, наскільки ці успіхи відповідатимуть їхнім здібностям, наскільки кожен учень використовуватиме свої можливості успішно вчитися.

Здібності у дітей формуються і розвиваються у процесі їх діяльності. Діяльність же дітей організовується і скеровується батьками і педагогами. Тому і виховання, і навчання відіграють вирішальну роль у розвитку здібностей учнів. Від виховання залежить те, якою мірою, наскільки повно і всебічно будуть використані природні можливості розвитку здібностей кожної дитини. У процесі навчання й виховання ці можливості не тільки використовуються, а й розвиваються.

Уважність, чутливість, спостережливість – це ті властивості розумової діяльності учнів, що є важливою умовою успішного виконання різних, а тим більше творчих завдань.

Розумова діяльність включає певні якості пам'яті дитини:

- швидкість запам'ятовування ;
- міцність ;
- повнота ;
- точність відтворення ;
- здатність переконати співрозмовника у своїй правоті (думки свої підкріпити аргументами) ;

вміння швидко і доречно будувати змістовні монологи і діалоги тощо.

На кожному уроці учень виконує нові завдання, спираючись на те, що він запам'ятав раніше. З цим і пов'язана важлива роль пам'яті що сприяє успішному розвитку розумових здібностей.

Будь-яка діяльність учня вимагає певного перетворення досягнутого раніше досвіду у створення нових образів, уявлень.

Також надзвичайно важливу роль відіграє здатність дитини мислити. Мислячи, учень набуває знання і вміння, застосовує їх у нових ситуаціях, виконує складні завдання. Важливе значення мають при цьому такі якості мислення:

- ширина;
- глибина;
- ясність думки;
- послідовність;
- самостійність;
- критичність;
- вільність від шаблонних способів виконання завдань.

Успішне виконання учнем завдань, над якими він працює, вимагає також умінь долати труднощі, що виникають при цьому. Звідси зв'язок розумової діяльності дитини з її вольовими якостями, а саме:

- ініціативністю;
- рішучістю;
- наполегливістю;
- вмінням володіти собою.

Одним із найважливіших засобів розв'язання не тільки освітніх, а й виховних завдань є розвиток пізнавальної активності учнів. Щоб викликати їхню зацікавленість і активізувати розумову діяльність, доцільно поєднувати на уроках розповідь, бесіду, лекцію з дискусією, самостійною роботою і не подавати готові істини, а спонукати мислити, самостійно розв'язувати проблеми.

Активізації мислення старшокласників, створення інтелектуальної атмосфери, духу співтворчості сприяють запитання проблемного характеру. Наприклад, при вивченні творчості Василя Стефаника, зокрема новели « Камінний хрест», поставимо такі проблеми перед учнями:

- Чи була еміграція порятунком для бідних галичан ?
- Чому так багато болю читаємо в рядках і між рядками новели?

Зсувати ці проблеми десятикласники зможуть під час роботи з текстом коли готуватимуть відповіді на конкретні запитання, а саме:

Що спонукало Івана Дідуха згадати все минуле. Сповідатися перед односельцями?

Які причини еміграції Івана та його земляків?

Чи піщаний горб є для Івана таким дорогим?

Чи поважають Дідуха односельці? За що?

Як зміст новели перегукується з сучасністю?

Старшокласники самі підсумовують бесіду.

Трагедія Івана Дідуха – це трагедія всього українського народу, який століттями несе на своєму горбі тяжкий хрест горя і злиднів. Однак і на чужині йому нічого сподіватись. Треба творити щастя на рідній землі власними руками - задля себе і своїх дітей, майбутнього. Тому стільки горя бачить в еміграції Стефаник. Нині, на жаль, ця трагедія повторюється: Україна щороку втрачає сотні тисяч роботящих. Розумних. Талановитих людей.

Такий пошуковий характер завдань на уроках літератури спонукає старшокласників до роздумів і веде до життєвих прозрінь. Адже, як відомо, література – художній літопис суспільства, який має величезний виховний потенціал, і завдань словесника – якнайповніше використати його, допомогти учням осягнути суть відображеного в літературі життя, знайти у творчості митця відповіді на питання, що хвилюють сьогодні молодих.

Активізації розумової діяльності учнів сприяють уроки – диспути, семінари – дискусії, уроки – психологічні дослідження, лекції – коментарі тощо. Вони вчать учнів самостійно мислити

Працювати з науково-популярною літературою, розвивати навички проведення публічних дискусій, сприяти удосконаленню усного зв'язного мовлення, розвивати аналітичне мислення, стимулювати учнів до самоосвіти.

На уроках української мови пропонуємо такі види роботи , які активізують розумову діяльність учнів:

- твори - мініатюри на такі теми, які розвивають творче мислення учнів («Весняний вітер», «Я», «Роздуми столітнього дуба», «Останній осінній листочок», « Ластівка», « Якимось мені наснилося...», « Хочу вам сказати» тощо)

- твори - роздуми про загальнолюдські цінності (« Що таке щастя?», « Кого я вважаю справжнім другом?», « Поговоримо про милосердя», « Значення посмішки в спілкуванні з людьми», « Що краще: брати чи віддавати, кохати чи бути коханим , дарувати чи приймати подарунки».)

- твори - ессе (« Я і природа», « Людина і суспільство», « Не одним хлібом живе людина», « Осінній день» тощо)

- добрати і записати українські відповідники до російських прислів'їв (недоброе слово больней огня жжет. Небольшой дождик , а лодырям отдых. Мороз не велик, а стоять не велит. Снявши голову, по волосам не плачут.)

- кожної фразеологічної одиниці добрати антонімічну (валиться з рук, кров з молоком, почервоніти як рак, вибитися з колії, хоч у вуху вбгай, дерти носа, шкіра та кістки)

- словотворчі ігри (на дошці висять чотири картки із словами у такому порядку: перехід, будую, лісовий, зима. Завдання: з'ясувати, чому ці слова розташовані саме так і утворити з частини цих слів п'яте слово. Але це ще не все: розкласти за цим принципом ще чотири картки зі словами ліс, руки, прохід, книжка та утворити з частини цих слів нове слово.

ВІДПОВІДЬ. Від першого слова слід взяти префікс, від другого – корінь, від третього суфікс, від четвертого закінчення. Одержимо слово **ПЕРЕБУДОВА**. Інші слова треба розташувати так: **ПРОХІД, ЛІС, КНИЖКА, РУКИ** – нове слово **ПРОЛІСКИ**.

- конкурси – аукціони (переможцем стає той, хто останнім назве потрібне слово чи вираз):
- назвати синоніми до слів ГОВОРИТИ, ІТИ;
- назвати іменники, що вживаються тільки у множині;
- назвати невідмінювані іменники іншомовного походження;
- назвати фразеологізми зі словом ЯЗИК(тримати язика за зубами, язик до Києва доведе, чесати язика, вигострити язика, язик як лопата, проковтнути язика тощо);
- назвати українські прислів'я та приказки де вживаються числівники(У семи господиень хата не метена. Один у полі не воїн. Семеро одного не ждуть. Де діточок сім, там доля всім. Ледачий два рази робить, а скупий два рази платить. тощо);
- назвати українські прізвища, утворенні лексико-синтаксичним способом (Кожум'яка, Затулівітер, Палихате, Добривечір тощо);
- назвати твори або рядки з творів українських письменників де згадується назви річок.

Активізація розумової діяльності учнів залежить не тільки від змісту початкової діяльності а й методів її виконання. Найкращий зміст року не допоможе розвитку активізації розумової діяльності учнів, якщо вони на уроці пасивні, байдужі, не зайняті ділом або їхня активність зводиться лише до запам'ятовування готових і не продуманих ними істин. Удосконалення методів навчання у напрямі активізації мислительної діяльності учнів, розвитку їхньої ініціативи та самостійності у навчанні та праці потрібне не тільки для підвищення якості засвоєних ними знань, а й для розвитку їхніх здібностей. Краще розвиває розумову діяльність учнів те навчання, яке не лише приводить у рух їхні сили, а й формує діяльність, допомагає учням виробляти вміння самостійно думати і вчитися.

Ми звертаємо увагу на індивідуальні особливості дитини, тому що в одних і тих умовах окремі учні по-різному справляються з навчальними завданнями. Це залежить від:

- темпу;
- повноти оволодіння знаннями, вміннями, навичками.

Вивчення цих особливостей має дуже важливе значення для успішного здійснення індивідуального підходу до учнів у процесі їх навчання.

Завдання індивідуального підходу полягає в тому, щоб ми враховували у процесі навчання сильні і слабкі сторони у здібностях кожного учня, допомагали їм повніше використати свої можливості вчитися і тим самим їх розвинути. Індивідуальний підхід потрібен передусім тим учням які відчувають незначні труднощі у навчальній роботі, пов'язаній з рівнем їхньої попередньої підготовки та іншими особливостями. Вчасна ефективна допомога у подоланні цих труднощів потрібна для їхнього успішного просування вперед до активізації розумової діяльності.

Індивідуального підходу потребують і сильніші учні. Цей підхід має сприяти повнішого використання й подальшому розвитку їхніх навчальних можливостей.